

«Les relacions entre la Unió Europea i el països de la conca del Mediterrani»

Barcelona, 24-28 de novembre de 1995

Gemma Lozano

Rafel Llussà¹

José Luis Villanova¹

1. Universitat de Girona. Secció de Geografia
Plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Spain

Data de recepció: gener 1996

Data d'acceptació: febrer 1996

Resum

Durant els dies 24 al 28 de novembre de 1995 es va celebrar a Barcelona la Conferència Alternativa Mediterrània, convocada per diverses ONG de divuit països de la conca mediterrània, amb l'objectiu de constituir un marc alternatiu d'anàlisi de les relacions entre la Unió Europea i els països de la riba oriental i sud de la Mediterrània i per valorar el projecte d'Associació Euro-Mediterrània que la Conferència Intergovernamental Euro-Mediterrània havia de constituir en la seva reunió a Barcelona els dies 27 i 28 del mateix mes. El Seminari que es ressenya constituí l'activitat central de les discussions de la Conferència Alternativa Mediterrània.

Paraules clau: Unió Europea, Mediterrani, desenvolupament.

Resumen. *«Las relaciones entre la Unión Europea y los países de la cuenca del Mediterráneo». Barcelona, 24-28 de noviembre de 1995*

Durante los días 24 al 26 de noviembre de 1995 se celebró en Barcelona la Conferencia Alternativa Mediterránea, convocada por varias ONG de dieciocho países de la cuenca mediterránea, con la intención de constituir un foro alternativo de análisis de las relaciones entre la Unión Europea y los países de la ribera oriental y sur del Mediterráneo, y para valorar el proyecto de Asociación Euro-Mediterránea que la Conferencia Intergubernamental Euro-Mediterránea debía aprobar en su reunión de Barcelona los días 27 y 28 del mismo mes. El Seminario que se reseña constituyó la actividad central en las discusiones de la Conferencia Alternativa Mediterránea.

Palabras clave: Unión Europea, Mediterráneo, desarrollo.

Résumé. *«Les relations entre l'Union Européenne et les pays du bassin Méditerranéen». Barcelona, 24-28 novembre 1995.*

Des ONG de plusieurs pays du bassin méditerranéen ont convoqué la Conférence Alternative Méditerranéenne qui s'est tenue à Barcelona du 24 au 26 novembre 1995. Le but de la

Conférence était de constituer un forum d'analyse alternatif des relations entre l'Union Européenne et les pays des rives orientale et sud de la Méditerranée, et du projet d'Association Euro-Méditerranéenne que la Conférence Intergouvernementale Euro-Méditerranéenne devait lancer dans sa réunion de Barcelone les 27 et 28 du même mois. Le Séminaire a constitué l'activité centrale parmi les discussions de la Conférence Alternative Méditerranéenne.

Mots clés: Union Européenne, Méditerranée, développement.

Abstract. «*Relationships between the European Union and the Mediterranean basin countries*». Barcelona, 24th-28th November 1995

An Alternative Mediterranean Conference under the auspices of several NGOs from several countries of the Mediterranean basin was held in Barcelona from 24th to 26th November 1995. Its purpose was to discuss the relationships among the European Union and the eastern and southern shore countries in the Mediterranean basin from a non-official point of view, and to evaluate the project of a Euro-Mediterranean Association which was to be launched by the Intergovernmental Euro-Mediterranean Conference at its meeting in Barcelona on 27th and 28th November. This Seminar was the focus of most discussion at the Alternative Mediterranean Conference.

Key words: European Union, Mediterranean, development.

En el marc de la Conferència Mediterrània Alternativa (CMA), celebrada al Poliesportiu de la Mar Bella de Barcelona del 24 al 28 de novembre de 1995, es va desenvolupar el Seminari «Les relacions entre la Unió Europea i els països de la conca del Mediterrani» amb la finalitat d'establir un àmbit de reflexió sobre les propostes governamentals que es discutirien a la Conferència Euro-Mediterrània convocada per la Unió Europea i celebrada a Barcelona els dies 27 i 28 del mateix mes. L'esmentat Seminari fou organitzat per la Coordinadora Estatal de ONG para el Desarrollo i la Federació Catalana d'ONG i tingué el suport de la Direcció General VIII de la Comissió de les Comunitats Europees i la Secretaría de Estado para la Cooperación Internacional y para Iberoamérica.

La CMA, a la qual van assistir al voltant de 2.000 persones, fou convocada per més de 300 ONG de divuit països d'Europa i de la conca mediterrània amb la intenció que servís de contrapunt al discurs oficial de la Conferència Intergovernamental Euro-Mediterrània (CEM), tot ampliant el marc de la discussió i abordant els problemes des de posicions no oficials. En ella, i a més del seminari que es ressenya, s'hi van celebrar sis sessions plenàries sobre economia, seguretat, ecologia, el paper de la dona, migracions i cooperació, com també diverses taules rodones i dues festes nocturnes.

El divendres 24, en la ponència inicial del seminari, Bichara Khader (professor de la Universitat Catòlica de Lovaina) tractà sobre «L'Associació Euro-Mediterrània: reptes i oportunitats», i analitzà els antecedents i la gènesi de la CEM, com també les dificultats, les contradiccions i les possibilitats de l'Associació Euro-Mediterrània que havia de ser creada en la Conferència. Respecte a les dificultats, remarquè la presència d'integritats en les dues riberes

(nord i sud), el desenvolupament desigual de les parts associades, l'excessiva verticalitat dels intercanvis i el dèficit crònic que el sud presenta respecte a la Unió Europea. Entre les contradiccions que presenta el projecte, subratlla les rivalitats existents entre els Estats i les empreses privades; l'establiment de la lliure circulació de béns, serveis i capitals enfront de les traves a la lliure circulació de les persones; la limitació de la supressió d'aranzels dels productes agraris dels països del sud, i la manca de consideració del greu problema del deute extern dels països del Sud. No obstant això, assenyala que la situació actual és insostenible i que la CEM pot servir per crear un espai de cooperació i desenvolupament a la regió.

A continuació se celebrà una taula rodona sobre el tema «Identitat i processos polítics», moderada per Mbuyi Kubunda (professor de Relacions Internacionals de la Universitat de Lubumbashi, Zaire), en la qual van participar Víctor Morales (professor d'Història Contemporània de la UNED), Gema Martín (professora de Sociologia de la Universitat Autònoma de Madrid) i Paul Balta (director de l'Institut d'Estudis Àrabs de París). El professor Morales, en la seva ponència «El nord d'Àfrica: de l'etapa colonial a la independència», assenyala que la colonització d'Àfrica del Nord es justificava en la creença de la superioritat cultural d'Europa i que el procés de descolonització es portà a terme en el marc del panarabisme, fet que comportà un reforçament de la cultura i la llengua àrabs. L'exposició de Gema Martín, «Estabilitat i Democratització en el Mediterrani Sud», se centrà en l'anàlisi dels canvis produïts en la zona des del final de la guerra freda, els factors d'instabilitat interna als països del Magrib i les tensions Nord-Sud a la Mediterrània. Esmentà que per superar l'actual crisi al sud de la Mediterrània cal la reconciliació de les elïts tradicionals i les emergents en aquests països; posar fi a la ruptura entre els pobles i els seus governants; superar les solucions economicistes; afavorir la llibertat política i els drets humans, i intensificar les relacions euromediterrànies en tots els àmbits. Per la seva banda, el professor Paul Balta obrí la seva intervenció «Societat Civil: diversitat i problemes dels actors», assenyalant la coincidència de la celebració de la CEM amb el 900 aniversari de l'inici de la primera croada. Subratlla el paper important que ha de tenir la societat civil en la solució de l'actual crisi dels països del sud del Mediterrani, la dimensió geoestratègica de la regió i la seva característica de lloc d'intercanvi cultural. Criticà el poc pes que la CEM atorga a la cultura i acabà recalcant que cal avançar en la modernització i la justícia social en els països del sud d'acord amb llurs tradicions.

Les sessions de la tarda foren obertes per una altra taula rodona sobre el tema «Societat». Com a ponents intervingueren Bernabé López (professor d'Història Contemporània de l'Islam de la Universitat Autònoma de Madrid), Zohra el Guennouni (de l'Associació de Dones Marroquines a Espanya) i Salima Ghezali (directora del Setmanari algerià *La Nation*). Bernabé López, en la seva comunicació «Demografia, educació i ocupació. Una situació no tan pessimista a mitjà termini», desmuntà alguns tòpics que ofereixen els mitjans de comunicació sobre la situació del Magrib. Sostingué que la noció de la «bomba demogràfica» és una noció falsa, ja que s'està produint un canvi de

tendència en els països del sud i que en un termini de vint-i-cinc anys es pot tancar el cicle de transició demogràfica al Magrib. En aquesta nova tendència hi tenen un paper determinant el desenvolupament econòmic, l'educació, i l'accés de la dona al treball i a l'educació. Respecte a l'ocupació, assenyalà que estarà sotmesa a la pressió durant els propers vint-i-cinc anys. Zora el Gennouni, en la seva intervenció sobre «L'emigració com a intercanvi cultural», comentà el canvi produït en l'emigració marroquina des de 1989 (a la tradicional migració masculina s'afegeix avui una migració femenina que busca ocupació en el treball domèstic) i va centrar la seva intervenció a subratllar les dificultats socials i d'integració amb què es troben les dones marroquines a Espanya. Salima Ghezali presentà la ponència «Perspectives i possibilitats de les xarxes de solidaritat de dones a Algèria», en la qual denuncià la parcialitat i la simplicitat amb què es tracta la situació de la dona a Algèria. Denuncià que ni la independència ni el socialisme han solucionat els problemes de la dona, i analitzà el moviment de dones al seu país, en el qual diferencià dues tendències, la «modernista» i «la islamista». Indicà que si bé hi ha diferències entre elles, també es complementen en determinats aspectes i, per tant, fer un discurs apocalíptic sobre la dona i l'islamisme és absolutament enganyós. Acabà la seva exposició assenyalant que la solidaritat només serà possible en la mesura que es compregui la complexitat d'aquesta situació i que es respectin les peculiaritats pròpies derivades de les tradicions dels seus països.

La sessió del primer dia finalitzà amb la taula rodona sobre «Economia: integració regional», en la qual intervingueren Haki Ben Hamuda (professor d'Economia de la Universitat de Grenoble), Bichara Khader i Abdelkader Sid Ahmed (catedràtic d'Economia de la Sorbona). Ben Hamuda analitzà «La nova política mediterrània de la UE», de la qual oferí una visió bastant pessimista i dubtà de la seva capacitat per crear un espai de prosperitat a la Mediterrània a causa de la timidesa amb què s'aborden els aspectes polítics i culturals en un projecte que es regeix per l'enfocament econòmic liberal i que promou l'intercanvi de productes com a motor del benestar, sense desenvolupar dinàmiques d'ocupació, inversió i planificació ni abordar el problema del deute extern. Remarcà que la feblesa del projecte és augmentada per l'absència d'una negociació col·lectiva dels països del Magrib davant la Unió Europea, com també per les diferents prioritats geogràfiques dels països que formen part d'aquesta. Bichara Khader presentà una segona ponència, «Reflexions sobre el desenvolupament econòmic a l'Orient Mitjà», en la qual examinà els principals aspectes de la crisi econòmica que viu la zona. Argumentà que les causes principals en són l'endeutament dels països àrabs i la seva dependència respecte del sistema econòmic internacional, si bé també assenyalà factors que es poden atribuir als propis estats àrabs (incapacitat per mobilitzar recursos propis, desenvolupament insuficient de l'educació i de la tecnologia, inversió no en sectors productius sinó en exercit per controlar les societats, etc.) i al sistema regional (fracàs de la Lliga Àrab per impulsar la integració regional, estructura de les relacions econòmiques amb Europa) en la gènesi i el manteniment de la crisi. Sid Ahmed, en la seva comunicació «Realitat econòmica del Magrib en els

darrers anys», afirmà que el Magrib es troba marginalitzat en l'economia mundial i que aquesta situació no és atractiva per a les inversions. El bloqueig d'aquesta situació, causada per les polítiques inadequades realitzades durant molts anys, només es trencarà si s'asseleixen taxes de creixement importants i s'augmenta la competitivitat amb les empreses europees.

En la jornada del dissabte 25 se celebrà una taula rodona sobre «La política de cooperació entre la Unió Europea i els països de la conca del Mediterrani», en la qual participaren Miguel Hernando de Larramendi (professor de la Universitat de Castilla-La Mancha) i Enrique Carabaza i Máximo de Santos (investigadors en temes de seguretat). Hernando de Larramendi, en la seva ponència «La UE i el Magrib: interessos mutus o divergents?» explicà el procés de creació de la Unió del Magrib Àrab i comentà la feblesa dels intercanvis comercials entre els dos conjunts de països. Assenyala l'impacte que va causar la guerra del Golf al Magrib, ja que, d'una banda, va enfrontar la seva població amb Occident i, de l'altra, va revaloritzar l'oferta energètica d'aquests països. Analitzà a continuació la percepció que hi ha a la UE de la frontera del sud com a amenaça a causa de l'islamisme que fa reviure antics temors. Carabaza i de Santos exposaren el tema «La seguretat en el Mediterrani: un concepte a debat», en què van proposar mecanismes per aconseguir la desaparició d'amenaçes a través d'un model alternatiu, que suposi el replantejament de la política de defensa de l'OTAN i que s'hauria de basar en la cooperació i el diàleg cultural.

En la segona sessió de dissabte intervingueren Abdelkder Sid Ahmed i Jesús Núñez (del Centro de Estudios de Relaciones Internacionales), que presentaren les ponències «Les relacions de la UE amb l'Orient Mitjà i el Magrib» i «Les relacions de la UE i els països mediterranis: una història plena d'insuficiències», respectivament. Sid Ahmed remarcà la dependència econòmica dels països del Sud respecte a les exportacions de petroli i gas natural. Aquestes exportacions de recursos no renovables han col·laborat al desenvolupament europeu, però no han servit per crear mitjans científics i tècnics per al desenvolupament d'aquells països. Serien necessàries transferències tècniques i científiques des d'Europa per trencar l'esquema de la divisió internacional del treball i impulsar les seves economies. Jesús Núñez examinà les diverses iniciatives polítiques desenvolupades per la Unió Europea respecte al Mediterrani des de 1972. Indicà que els escassos resultats obtinguts per totes elles van conduir els països del sud de la UE a llançar noves propostes que tampoc aportaren solucions, però sí que serviren per pressionar Brussel·les sobre la necessitat d'iniciar una nova fase i d'endegar un nou projecte, l'Associació Euro-Mediterrània que ha d'aprovar la CEM i que trenca la dinàmica de negociacions bilaterals entre la UE i cada país tercer.

A la tarda tingué lloc la taula rodona «Cooperació per al desenvolupament a la Mediterrània: Experiències i reflexions», en la qual intervingueren Loles Oliván (arabista), Pierre Galand (Oxfam, expresident de la Coordinadora Europea d'ONG), Antonio López (director general de Cooperació amb el Món Àrab) i diversos membres d'ONG d'Espanya, Tunísia i Palestina. Loles

Oliván criticà, en la seva exposició «El paper d'Espanya en la Política Mediterrània de la Unió Europea», la tradicional absència de política mediterrània per part d'Espanya fins al moment de l'arribada del PSOE al govern, i manifestà que el desig espanyol posterior de desenvolupar polítiques autònomes es veié frenat a causa de l'ingrés a la UE i a l'OTAN, després dels quals acceptà el paper hegemònic dels Estats Units a la regió. Espanya adoptà criteris economicistes en les seves relacions amb els països de la ribera sud de la Mediterrània amb el reclam de la cooperació, i assumí la política de seguretat de l'OTAN i la UEO, que té per objectiu controlar estratègicament el Mediterrani. Pierre Galand, en la seva comunicació «Ajut oficial al desenvolupament en països membres de la UE a la zona», va denunciar les pressions que la UE exerceix per tal que s'estableixin polítiques d'ajustament estructural que afavoreixin l'establiment d'una zona de lliure canvi. Aquestes pressions, manifestà, amaguen la voluntat de domini de la UE sobre el Mediterrani. Plantejà la necessitat d'imaginar processos alternatius de col·laboració basats en una economia útil —no d'espoliació— per a aquests països, i la importància d'estendre la cooperació europea a d'altres àmbits del planeta. Antonio López inicià la seva aportació manifestant que no totes les actuacions que realitza l'Administració en matèria de cooperació són criticables. Ressaltà el paper d'Espanya, dins la UE, en l'organització de la CEM i en el projecte d'Associació. Recalcà l'interès del govern a implicar les ONG com a agents directes i gestors en projectes de cooperació, i la importància de la societat civil europea en la imprescindible dinamització de la societat civil del sud de la Mediterrània. Finalment, els representants de les ONG presents a la taula insistiren en el respecte a l'especificitat del món àrab i en la necessitat de donar suport tant a la societat civil d'aquests països com a les ONG, com a condició imprescindible per poder avançar en el desenvolupament de la regió.

El diumenge al matí se celebrà la darrera taula rodona en la qual, sota el títol «Perspectives i Futur de les relacions entre la Unió Europea i els Països del Mediterrani Sud», van participar Jesús Núñez, Rafael Grassa (president de la Federació Catalana d'ONG) i Paul Balta. Jesús Núñez considerà que la CEM suposa un punt de partida en l'establiment d'unes noves relacions a la Mediterrània, que han de confluïr en el projecte d'Associació Euro-Mediterrània, projecte que servirà per crear una zona de lliure canvi a l'any 2010. Entre els inconvenients principals de la proposta va apuntar la indefinició geogràfica i geopolítica de l'àmbit mediterrani, els costos socials que, a curt termini, comportarà per als països del sud la no consideració del problema del deute extern, com també el poc desenvolupament dels aspectes socials i humans. Finalitzà la seva intervenció fent una crida en pro de la vigilància del compliment dels acords i recordant que els actuals governants dels països del sud poden suposar un fre al procés de canvi polític i social a la regió, que considerà imprescindible. Rafael Grassa analitzà la gènesi, les propostes i els objectius de la CEM. Qualificà d'insuficients i poc innovadores les propostes econòmiques, ressaltà l'absència de mecanismes de compensació que serveixin per atenuar els costos socials inicials, i subratllà la debilitat de les propostes polítiques i l'escàs

paper atorgat a la societat civil en tot el procés. Per acabar, Paul Balta va destacar que, si bé és la primera vegada en què a determinats nivells es discuteix sobre el Mediterrani, no es contempla com a espai intercultural, ni s'afronta el problema religiós. Aquests aspectes, conclogué, han de ser afrontats amb decisió i amb un coneixement basat en la tolerància, noció que s'hauria d'inculcar des de l'escola, des dels mitjans de comunicació i a través dels intercanvis entre la societat civil de les dues riberes.

A la darrera sessió, realitzada diumenge al vespre, varen participar Mageb Nasser (Union of Health Work Committee, Palestina), Rafael Grassa (president de la Federació d'ONG a Catalunya), Alfons Dubois (Hegoa, i Universitat del País Basc) i Luis Arancibia (coordinador Estatal ONG para el Desarrollo). Mageb Nasser va exposar les peculiaritats de les ONG palestines, destacant el seu paper de substitució de les funcions estatals. Ressaltà la necessitat d'un canvi d'enfocament de les actuacions de les ONG, tradicionalment dedicades a cobrir les necessitats bàsiques d'una societat, per passar a una acció cultural i política complementària a la del nou govern palestí. Rafael Grassa va fer una síntesi de les qüestions principals que caldria tenir en compte en les relacions mediterrànies. Va definir els conceptes amb els quals calia treballar: la cooperació entesa com una actuació conjunta que implica codecisió, trencant la lògica assistencial-colonialista i un desenvolupament entès no com a creixement econòmic, sinó com a procés polític i social que ha de comportar una transformació de les institucions. També va remarcar la desigualtat d'unes relacions bilaterals en què les iniciatives surten de Brussel·les, que marca una lògica comercial amb polítiques dures d'ajust estructural per als països del Sud. Per últim, va destacar la importància de la societat civil i en especial de les dones, aspectes força oblidats en la conferència oficial. Alfons Dubois va insistir en el reduccionisme que suposa l'anàlisi economicista, i destacà la necessitat de dur a terme una estratègia global Nord-Sud. També va esmentar l'evolució dels conceptes al llarg de la història i redefiní la pobresa com a incapacitat d'expandir-se com a persona. Finalment, Luis Arancibia va fer un compendi del significat de la Conferència Euro-Mediterrània oficial, que es planteja solucions que mantenen l'estatu quo, en tant que es basen en un model de desenvolupament exclouent. Considerà que la CMA havia permès fer una veritable anàlisi de les relacions entre els països mediterranis i la Unió Europea i en resumí les conclusions principals: l'espai de cooperació proposat només s'articula entorn del lliure canvi i no té en compte els aspectes polítics, socials i culturals; s'estan buscant enemics artificials que legitimin la producció d'armament (el perill de l'islam); la seguretat només es tracta des d'un punt de vista militar i no té en compte factors bàsics com la democràcia, la participació i el respecte; el desconeixement de l'altra cultura porta a la reproducció de clixés que cal destruir a partir de l'educació i dels mitjans de comunicació. En darrer terme va fer esment de les reivindicacions que planteja la CMA: un pla de desarmament, increment de la solidaritat, augment de la relació entre les cultures, condemna de les doctrines d'intervenció, desnuclearització, transparència del comerç i incorporació de Líbia al procés.

Com a valoració del Seminari podem dir que la major part de les aportacions mantingueren un interès i un rigor notable, òbviament dins la tònica crítica que el marc i l'ocasió comportava, malgrat els problemes i les deficiències en l'organització. De les conclusions ja esmentades destacaríem una crítica als plantejaments economicistes de la nova política mediterrània de la UE, i la certesa que les societats civils hauran d'omplir el buit en el necessari acostament cultural si es vol que la convivència i el respecte imperin a la Mediterrània.